

Psl. **stb*gna v slovenskih govorih

Alenka Šivic-Dular (Ljubljana)

*IZVLEČEK: V članku je na podlagi dostopnega gradiva predstavljena naglasoslovna, oblikoslovna in arealna problematika odrazov psl. leksema *stb*gna v slovenščini in na ozadju drugih slovanskih jezikov.

*ABSTRACT: Based on the material available, this article presents accentological, morphological, and areal issues in reflexes of the Proto Slavic lexeme *stb*gna in Slovenian, comparing this with reflexes in other Slavic languages.

Namen članka je predstaviti prostorsko razmeščenost imenskih in občnoimenskih glasovno-naglasnih različic psl. leksema **stb*gna slovenskih govorih in jezikoslovno problematiko te besedne skupine.

Etimologija

Prve etimološke navezave dolgujemo F. Miklošiču, ki je v geslu *stigna* povezal stcsl. *stb*gna, sln. *stegna* 'triebweg', hrv. *stagna* 'platea', kaš. *stegna* 'pfad' (Miklošič LP, 899; Miklošič SEW, 328), v geslu *stbdza* pa med drugim dodal še polj. *šciegno*, *stegno* 'spur' in vse skupaj navezal na let. *stiga*, stvn. *stīgan*, *stīc*, *steiga* in got. *staiga* (Miklošič, 328). Ugotovljena je bila zveza z gr. *στείχω* 'gehe' (Pedersen KZ 38, 322), poizkus povezave z rus. *stegátb*, *stegnút'b* s psl. **stb*g- (Kořínek, Studie onomat. 268)¹, gradivo iz ide. jezikov je navedeno pri kor. **steigh-* 'schreiten, steigen' (Pokorny 1017). Od slovanskih etimoloških slovarjev je polj. *stegno* 'wygon, ścieżka' povezano s psl. *stbdza (Brückner 515), rus. *stógna* 'ploščad, ulica', mn. *stógnj*² se izvaja iz psl. **stb*gna, povezuje pa s stcsl. *stbga* 'tropa' in glag. *-stigátb* (Vasmer 3, 17), hrv. *stagna* 'platea' se povezuje s *staza*, *stignuti*, *stíci* (Skok 3, 324, 333–334), bolg. *stbgda*, stbolg. *stb*gda in *stb*gna (*stb*gna) < psl. **stb*g- s *stbza*, *stigmatb* (Mladenov 615), sln. *stegně* ž mn. in *stágne* ž mn. < *stighnā pa s *stezā* in *stigniti*, vse iz ide. kor. **stějgh-* (Bezlaj 3, 314–315/M.S.).

¹ J. Pokorny ga uvršča h kor. **stegh-/stengh-* 'stechen; Stange, Halm, Spitzes, Steifes' (Pokorny 1014–1015).

² Vasmer opozarja na bolg. *stbgdá* 'rynočnaja ploščad', sl. *stagně stəgən* R mn., nareč. *stagnā*, stpolj. *šciegna* 'pereputb'e', polj. nareč. *šciegna*, slovin. *stějgna*.

Besedotvorje

Navezava na gornji ide. koren je splošno sprejeta, več neujemanja pa obstaja glede funkcije in števila priponskega obrazila: Tudi stcsl. *stǫgna* 'platea' F. Miklošič prvi razlaga kot tvorjenko s pripono *-na* iz kor. **stǫg-* (Miklošič II, 117–118)³, stcsl. *stǫgnb* 'platea' pa s pripono *-nb* (< ide. **-ni-*) za tvorbo abstraktnih samostalnikov ž. sp., a brez oblik s priponama *-na* oz. *-no* (Vondrák 1906, 480, 414)⁴, A. Vaillant stcsl. *stǫgna* 'place (publique)'⁵ navaja med leksemi s pripono *-na*, ki so »très anciens« ali/in etimološko »tout à fait claires«⁶ z opozorilom na pogostost pripone **-nā* v baltskih jezikih, ne omenja pa leksema s pripono **-no-* (Vaillant IV, 585–586, 583–585), F. Sławski v *stǫgna kot nemotivirani tvorjenki k *stǫza ugotavlja strukturalno funkcijo pripone **-na* < ide. **-nā*, kot razširjevalca arhaičnega leksema, podobno kot v *stǫgda (SPsI, 116), o substantivizaciji »starega ptc. f. *stǫghnā k prez. **stǫǵh-ne/o-* > psl. *stǫǵnešb« govori M. Snój (Bezljaj 3, 314–315/M.S.). Dodatni korak stori K. Zierhoffer, ki izhajoč iz poljskih različic (prim. stolj./polj. nareč. *stegnal/ściegna* in *stegno/ściegno*) govori o priponah *-na* ž sp. in *-no* s sp. (prim. stcsl. *cěna*, *luna*, *sěno*) v leksemu *stǫgna/*stǫgno in o priponi *-da* (prim. stcsl. *uzda*, *qda*, *brazda*) v sinonimnem stcsl. *stǫgda*, bolg. *stǫgdá* (Zierhoffer 15).

Gradivo iz slovanskih jezikov

Besedje iz slovanskih jezikov pritegujem v obsegu, ki se zdi smiseln za oris problematike, izkoriščam pa priložnost, da podrobneje predstavim odlično študijo Karola Zierhofferja, v kateri je na slovanskem ozadju prikazal izraze za pojem 'steza' in etimološki družini iz kor. **stǫgh-* v zgodovini poljskega jezika, narečjih in onomastiki.

Južnoslovanski makroareal

Leksem *stǫgna v občno- in/ali lastnoimenski funkciji je izpričan iz slovenskih in hrvaških govorov, prve zapise pa prinašajo stcsl. spomeniki (Ev Supr Apost (Grš) Bes), ki izvirajo iz Makedonije oz. Bolgarije. Izpričan je leksem *stǫgna* -y ž ed. v pomenih 'ulice; ulica, stogna; StraÙe, Gasse; vicus platea' (npr. *skvozě vsi i stǫgny ištju jegoÙe ljubitb d(ou)ša moja* 'per vicos et plateas quaeram' Ct 3,2; Bes 25, 158aß 2sq; *po oulicamъ i po stǫgnam jego ištet(b)* 'per vicos et plateas' Bes 25, uvar 86aa 33); kot *stǫgny* ž mn. pa v pomenu 'námestí; Markt; forum' (prim. *pride /.../ na stǫgny* Supr 137, 13) in v pomenu 'dvorana, vestibul; zal; Vorhalle, Vestibül' (npr. *stǫgnbi dvoju loktoui izměrejutb se* 'vestibulum' Bes 38,295bß 22sq (Ez 40,9); *vъ sei c(b)rk(b)vi jaÙe togo radi stǫgny naricajetb se* 'vestibulum' Bes 38,296aa 4; SJS 194)⁷, pri Miklošiču tudi *stǫgda* 'platea' sup. (Miklošič LP, 899). V stbolg. se

³ Pod pripono *-no* uvršča homonimni stcsl. *stǫgno* ob psl. *stegno 'femur' (Miklošič 2, 116).

⁴ Ta stsrb. besedna različica naj bi bila analogna po tipu *kostb (Zierhoffer 17).

⁵ A. Vaillant na tem mestu navaja rus. *stǫgna* (slavonizem), stsrb. *stagna* 'place, rue', sln. *stegná* 'piste pour le bétail', stolj./dial. *ściegna* 'sentier' in 'pâturage' ob stcsl. *stǫza*.

⁶ Sem uvršča stcsl. *cěna luna*, *pěna*, *vlūna* 1-2; *vesna*, *glina*, *měna*, *slana*, *strana* itd.

⁷ Pri obravnavi stcsl. polglasnikov V. Jagić pravi, da je beseda *stǫgna* zapisana tudi z *ъ*, tj.

pojavi se tudi v pisnih oblikah *stǣgna/stǣgna* 'platea' (Miklošič LP, 899) in *stǣgdá* 'ploščadъ' oz. v slovarju N. Gerova kot *stǣgda* v pomenu 'široko ravno město meždq kǫšty-ty vъ gradъ, vъ selo; ploštъ, razkoľъ, mejdanъ, mejdanǫkъ; ploštadъ, placъ' (Zierhoffer 7). V občnoimenski funkciji sta v starosrbskem pismenstvu registrirani različici *stǣgna* 'πλαταια, platea' in *stǣgnъ* ž ed. 'platea' (Miklošič LP, 899). Po podatkih starejših in novejših pisnih virov se je leksem *stǣgna v tej funkciji ohranil do današnjih dni v čakavskih govorih srednjedalmatinskih otokov. Kot *stagna* v pomenu 'platea', 'semita, trames' je zabeležen v slovarjih F. Vrančiča in J. Stullija⁸, v živi rabi pa še pri dalmatinskih piscih M. Maruliću, J. Barakoviću, M. Albertiju), novejša dela ga beležijo kot občno ime in topoleksem samo na dveh dalmatinskih otokih: sam. *stǣgna* ž ed. pomeni 'Dorfstraße' in 'steiler Bergweg' z manjš. *stagnica* (Brač; ČDL I, 1149), *stǣgna* ž ed. 'širok seoski put', 'prošireni put u naselju' (Šimunović 2006, 543) z manjš. *stagnica* ž ed. 'mala stagna' (Donji Humac; Šimunović 2006, 543). Toponime navaja z Brača: *Stǣgna* (Bol), *Stǣgne* (Donji Humac), *Stagnica* (Donji Humac, Nerežišća) s pojasnilom, da »označuju proširenu ravnu stazu i okolišno područje« (Šimunović 1972, 190). V deloma spremenjeni obliki, tj. *Stagnä* (Bol), *Stǣgne* (Donji Humac), *Stagnica* (Gornji Humac, Nerežišća) jih navaja P. Šimunović še v slovarju otoka Brača (Šimunović 2006, 543). Poleg tega P. Skok prinaša še obliko top. *Stagnä* 'strmi del Bola' z Brača (Skok 3, 324) in top. *Stǣgna* ž ed. (Smokvica) kot ime 'vrlo strm/e/ ulic/e/' s Korčule (Skok 3, 324, geslo *stagna*).

Slovensko občnoimensko gradivo

Najbolj izčrpne informacije o obliki, pomenu, lokaciji tega psl. leksema v sln. prinašata slovarja M. Pleteršnika in sodobnega knjižnega jezika (SSKJ). M. Pleteršnik zabeleži štiri različice iz slovarjev in besednih zbirk iz O. Gutsmanna (1789), A. Murka (1832–33), M. Cigaleta, A. Janežiča (1867), M. Valjavca (Rad), L. Svetca (rokopisni slovar), J. Zalokarja (rokopisni slovar) in književnih del (J. Jurčič, F. Levstik):

- Sam. *stǣgna* -gǣn s mn. 'der Viehtriebweg (meist eingefriedet)' (Pl 2, 560); vira: J. Zalokar, F. Levstik (prim. *na stagnih*).

stǣgny luc. XIV, 21. 187^b, *stǣgnaxъ* matth. VI.2.8^b (Zografski ev.) in dodaja »Es scheint auch diese Schreibart nicht zu verwerfen zu sein; man erinnere sich der später häufig vorkommenden Form *stogna* und nehme hinzu, dass auch Zogr. *stǣza* schreibt. Möglich ist es also, dass man in der Aussprache *stǣgna* und *stǣza* unterschieden hat. Ostrom., Sav. kn., Grig. nanz. haben allerdings ѣ, doch Cod. Supr. schreibt mit ѣ: 101, 104.« (Jagić 27).

⁸ Vrančičev *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae* (Benetke 1595) vsebuje okrog 5800 hrvaških besed, največ izvorno čakavskih, predvsem iz Vrančičevega rojstnega kraja. – Stulli je sestavil tri slovarje: *Lexicon latino-italico-illyricum* (Budim 1801), *Rječosložje ilirsko-italijansko-latinsko* (Dubrovnik 1806), *Vocabolario italiano-illirico-latino* (Dubrovnik 1810); slovar iz leta 1806 vsebuje besedišče iz objavljenih del dubrovniških, dalmatinskih, hercegovskih, bosanskih, slavonskih in istrskih piscev.

- Sam. *stagnà* -gǣn s mn. 'stegne' (Pl 2, 566); vir je J. Jurčič (prim. *po stegnih; po ozkih stegneh*)
- Sam. *stagne* -gǣn ž mn. (gor.; Pl 2, 560).
- Sam. *stagnè* -gǣn ž mn. 'der Triebweg für das Vieh, gewöhnlich zwischen zwei Zäunen' (Pl 2, 566); viri: O. Gutschmann, A. Murko, M. Cigale⁹, A. Janežič, M. Valjavec, L. Svetec. Tu sta dodani različici *stegna* ž ed. (Murko, Miklošič), *stagnà* (Valjavec).

Gradivo 20. stoletja v SSKJ (1994)¹⁰ je označeno kot narečno s pomenom 'pot, steza, po kateri hodi živina na pašo', opazamo pa drugačno razmerje med vrsto osnove in slovničnim spolom, tj. osnova *stagn-* je vezana na ž sp., osnova *stagn-/stǣgn-* pa na s sp.:

- Sam. *stagne/stagne* -gen ž mn. (prim. *je gnal živino po stagnah*; SSKJ 1300); listkovna kartoteka obsega zpise iz gorniških (B. Režek), zemljepisnih (F. Ilešič), književnih del (J. Jalen, F. S. Finžgar) in prevodov.
- Sam. *stegnà* -gǣn/*stǣgna* -gen s mn. (prim. *po stegnih*; SSKJ 1308); listkovna kartoteka obsega izpise iz književnih del (I. Zorec: *za mejo po stegnéh* 1935; *živinogon ali stegnà/stegnà, ponekod bolj podobna kozjim stezam* 1935; *po stegneh in rebreh* 1929; *po ozkih stegneh, ki so še dandanes pod vasjo, da se hudournica odceja in da ima živina kod s paše domov* 1934; *po stegnih za vasjo* 1929).

Med drugimi deli naj bo omenjena še dragocena knjiga R. Badjura *Ljudska geografija*, ki v razdelku Vozne poti (Badjura 285–286) prinaša naglasno-oblikoslovni različici z osnovo *stégn-*, tj. *stégna* in *stégne* (poleg *stagna* -gǣn) in razširjenim pomenom »navadna pota, kolovozi, ulice, ki se stegujejo iz vasi čez polje proti večji cesti, in sicer z obeh strani skoraj pravokotno« (Komenda), a dostavlja, da je prvotni pomen *stegen* »poljska ulica, zagrajena pot, ki drži iz vasi na kak pašnik« (Badjura 286).

Iz gornjih virov pridobljeni podatki kažejo naslednjo sliko:

1. Naglašeno osnovo *stágn-* (Pleteršnik), *stāgn-/stāgn-* (SSKJ) vsebujejo samostalniki ž mn. (tj. *stagne stágn*), ki se pojavljajo po Gorenjskem, medtem ko so sam. s mn. z enako osnovo (tj. *stagna stágn*) arealno teže določljivi; zapisala sta jo namreč pisca po rodu z Dolenjskega¹¹, kjer topoleksem **stbgn-* doslej ni bil opažen.
2. Nenaglašeno osnovo *stagn-* vsebujejo samostalniki ž mn. (tj. *stagnè*)

⁹ Leksem *stegne* ž mn. najdemo v geslih *der Triebweg* (tudi *gonje* mn., *zgon* 'Zusammentrieb'; Cigale 2, 1643), *der Viehtrieb* (tudi *gonje* mn., *živinski tir*, *ulice* mn., *klanec*; Cigale 2, 1800, medtem ko v geslih *der Pfad* (Cigale 2, 1153), *der Steig* (Cigale 2, 1544) navaja samo *steza* z manjš. *stezica*, (*peš*)*pot*, *tir* oz. *steza* z manjš. *stezica*, *pešpot*, *gaz*.

¹⁰ Podatke povzemam tudi po listkovni kartoteki Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša (ZRC SAZU).

¹¹ J. Zalokar (1792–1872), rojen v Vinici pri Šmarjeti, po prihodu v Ljubljano (1853) se posveti slovaropisju (ES 15, 51); F. Levstik (1831–1887), rojen v Donjem Retju, živel v Ljubljani, Olomoucu, na Dunaju, gradu Turn pri Moravčah pri Gabrovki, gradu Kalec pri Knežaku, v Trstu.

stȅgȃn), ki so širše znani (koroški, deloma gorenjski, morda dolenski?), medtem ko sam. s mn. z enako osnovo (tj. *stȅgnȃ stȅgȃn*) navaja spet samo Dolenjec J. Jurčič.

3. Naglašeno osnovo *stȅgn-* vsebujejo samostalniki s mn. (tj. *stȅgna -gen*), ki jih poznamo po SSKJ in so morda nedavnega nastanka, čeprav bi v Jurčičevih dveh glasovno-naglasnih oblikah M mn. (tj. končniški naglas: *po ozkih stȅgneh* (1870), naosnovni naglas: *po stȅgnih* (1864)) lahko videli neustaljenost iktusa kot posledico mešanja več akcentskih paradigem pri leksemu, ki izginja.

4. Naglašeno osnovo *stȅgn-* vsebujejo samostalniki ž mn. (tj. *stȅgne*) in s mn. (tj. *stȅgna*), ki so izrecno locirani samo s sintagmo »n/a deželi po ravnem«.

Slovensko lastnoimensko gradivo

*Stȅgna kot topoleksem označuje geografske objekte, najpogosteje ledinska imena, zato je gradivni korpus do določene stopnje odvisen od velikosti merila toponimičnih zbirk, identifikacija na terenu od natančnosti ubikacije, njegova vrsta pa od opisov narave (vrste) objekta. Viri za toponimično gradivo so: Register zemljepisnih imen Geodetske uprave RS (REZI5), Digitalna datoteka ledinskih imen Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja (Datoteka LI 2003)¹², T. Jarca popis ledinskih imen, Krajevni leksikon Slovenije I–IV (KLS) in drugo.

1. Topoleksem *Stȅgne* (tj. z osnovo *stȅgn-*) navaja in locira nekam nad Bohinjsko Bistrico H. Tuma: »Matajurski vrh 193; iz Poljan na zahod čez *Stȅgne* v Šoštarjevo konto, pod njo Rjavec 1505 m do 1206 m (gozd)« (Tuma 56).
2. Stanovniško ime *Stȅgnarjȃ* I mn. 'vzdevek za Kupljenčane' (Bohinjska Bela) < topoleksema *stȅgna (Čop 1983, 23).
3. M ed. *u Stegnice* 'ime poti' (Zgornje Laze; Čop 1983, 21) < *stȅgnīca.
4. Veliko podatkov za različne geografske objekte z opisi podaja T. Jarc: *Top. Stagne* 'pot obrobljena s starimi lipami' (Jarc, št. 480, k.o. Zabreznica); *Za stagnam* 'njive in travniki vzhodno od stagen' (Jarc, št. 483, k.o. Zabreznica); *Za Stagnam* 'travniki in njive na ježi vzhodno od cerkve sv. Marka' (Jarc, št. 606, k.o. Zabreznica); *Za stagnam* 'deloma listnat gozd, deloma travniki' (Jarc, št. 764, k.o. Hraše); *Za stagnam* 'njive in travniki' (Jarc, št. 866, k.o. Hraše); *Na Stagnah* 'stagne na meji Vrba–Studenčice ob Blejski cesti Smokuč–Blejski most; listnat gozd in košenice' (Jarc, št. 754, k.o. Zabreznica); *Med Stagnami* 'travniki med vrbenskimi in Studenškimi stagnami. /.../ Nekdaj srenjsko zemljišče' (Jarc, št. 759, k.o. Zabreznica); *Pri Stagnah* (Jarc, št. 599, k.o. Zabreznica); *Stagne* 'Stagne so tukaj širok klin, kjer so prej potekale Vrbenke in Studenške stagne, ki so se združile pod vahtnico pri železniški progi. Med stagnami pa je bil pod ježo dokaj širok travnik, danes je tod nogometno igrišče. Skozi Stagne so potekale Blejska pot iz Smokuča in nekoč tudi stara pot v Doslovče (mimo kužnega znamenja), sekala pa jih je starodavna pot Vrba – Radovljica. Danes jih sekajo še železnica, regionalna cesta in avtocesta. Lipov drevored.' (Jarc, št. 744, k.o. Zabreznica); *Hraške stagne* (Jarc, št. 865, k.o. Hraše); *Vrbenke stagne* 'stagne vasi Vrba, imenovane tudi *Ulce*. Lipov drevored. Potekajo po ježi. Skozi stagne poteka pot v Studenške stagne in nekdanja pot Vrba–Studenčice' (Jarc,

¹² Hrani Etimološko-onomastična sekcija ISJ ZRC SAZU (Ljubljana).

- št. 622, k.o. Zabreznica); *Studenške stagne* 'Stagne vodijo po ježi do Blejske ceste in ob njej navzdol do Golfa' (Jarc, št. 759, k.o. Zabreznica).
5. Top. *Stágne* 'zaselek v neposredni bližini ceste Tržič–Podbrezje' (KLS I, 440, Kovor), danes vključen v naselje Kovor (ustno dr. Marjan Klemenčič).
  6. Top. *Stagne* (Datoteka LI 2003, k.o. Lahovče, naselje Lahovče).
  7. Top. *Stagne* (Datoteka LI 2003, k.o. Suha, naselje Suha pri Predosljah).
  8. Top. *Stagne* (Datoteka LI 2003, k.o. Voglje, naselje Voglje).
  9. Top. *Stagne* (Datoteka LI 2003, k.o. Velesovo, naselje Praprotna Polica).
  10. Top. *Stagne Spodaj* (Datoteka LI 2003, k.o. Velesovo, naselje Praprotna Polica)
  11. Top. *Stagne Zgoraj* (Datoteka LI 2003, k.o. Velesovo, naselje Praprotna Polica).
  12. Top. *Stagne* (Datoteka LI 2003, k.o. Trboje, naselje Trboje).
  13. Top. *Stagne* (Datoteka LI 2003, k.o. Šenturska gora, Ravne).
  14. Top. *Stagne* (Datoteka LI 2003, k.o. Štefanja gora, naselje Štefanja Gora).
  15. Top. *Stagne* (Datoteka LI 2003, k.o. Cerklje, naselje Pšenična Polica).
  16. Top. *Stagne* (Datoteka LI 2003, k.o. Moše, naselje Moše).
  17. Top. *Stagne* (Datoteka LI 2003, k.o. Polje, naselje Polje pri Vodichah)¹³.
  18. Top. *Stegne* (Datoteka LI 2003, k.o. Strahinj, naselje Kranj).
  19. Top. *Stegne* (Datoteka LI 2003, k.o. Zalog, naselje Zalog pri Spodnje Gameljne).
  20. Top. *Stegne* (Datoteka LI 2003, k.o. Šentvid nad Ljubljano).
  21. Top. *Stegne* (Datoteka LI 2003, k.o. Dravlje, naselje Ljubljana).
  22. Top. *Stegnè*, M mn. *na Stegnàh* 'zaselek naselja Dolenje/Domžale' (*Na Stegnah* izvira potok Erjavec; KLS 2, 82, Dolénje); prim. tudi *Stegne* 'zaselek pri Dolenjem' (AS 108/A2, Dob).
  23. Top. *Stègne*, M mn. *v Stègnah* 'razloženo naselje na kraški vrtačasti planoti med grapo Rače in severim pobočjem Murovice' (KLS 2, 105, Stègne); prim. tudi *Stegne* 'naselje' (AS 108/B3, Dob).
  24. Top. *Stegne* (Datoteka LI 2003, k.o. Kandrše, obč. Zagorje ob Savi, naselje Kandrše).
  25. Top. *Stegne* (Datoteka LI 2003, k.o. Ponikva, naselje Ponikva pri Žalcu).
  26. Top. *Stegne* (Datoteka LI 2003, k.o. Ravne, obč. Šoštanj, naselje Ravne).
  27. Top. *Stegne* (Datoteka LI 2003, k.o. Roginska Gorca, naselje Spodnje Tinsko).
  28. Top. *Stegne* 'zaselek' (AS 1985, 66/B2, Oplotnica).
  29. Top. *Stegnova* (Datoteka LI 2003, k.o. Tinjska Gora, naselje Turiška vas na Pohorju).

¹³ Iz Pleteršnikove rokopišne kartoteke ledinskih, kjer pa ubikacija ni mogoča, navedimo: mikrotoponime *Stagne* za različne geografske objekte (tj. za »pot, nj. zd. h.«) s pripisom, da se večkrat pojavljajo po Kranjskem. Mikrotoponime *Stág(e)nca -e* (»tr. gzd, st.«) v okolici Kamnika (občina Vodice) s Pleteršnikovim opozorilom na sam. *stagne -gen* 'der Viehtriebweg'. – Pleteršnik okrajšav ni razvezal, zato so podane v izvorni obliki.

30. Verjetno je iz tega topoleksema treba izpeljati tudi top. *Stegnerane*, M mn. v *Stégneranah* 'zaselek' (KLS 3, 181, *Cúrnovec*).
31. Ob top. *Stáglance*, M mn. v *Stáglancah* (KLS 3, 261–262, Kladje nad Blanco) se na tem področju v drugih virih pojavljata še obliki *Stagonce* 'zaselek' (AS 134/A3, Senovo), *Staganca* (Datoteka LI 2003, k.o. Kladje, naselje Rožno); zaradi *á* (prim. *stag-*) bi bila etimološka povezava s topoleksemom *stǫgna vprašljiva celo v primeru, če bi za glasovni niz *-glan-* oz. *-gon/-gan-* dokazali disimilativne spremembe¹⁴.

Različici *stagne/stegne* itd. sta po slovarjih enotno pomensko razložena (gl. zgoraj), medtem pa ledinska imena s tem topoleksemom oz. iz predložnih zvez s tem topoleksemom (gl. gradivo iz Jarca) za različne vrste geografskih objektov, npr. za »pot, travnik, njivo, gozd itd.« (gl. op. 14), dajejo slutiti podobno stanje, kot je v polj. (gl. v nadaljevanju), le da ni doseglo enake stopnje leksikalizacije.

Vzhodnoslovanski makroareal:

Vzhodnoslovansko besedno gradivo je razmeroma pičlo: Strus. leksem *stǫgna* ž ed. v pomenih 'trg' in 'ulica' je bil v rabi do konca 14. stol (Vasmer 3, 763), v pisno-glasovni obliki *stógna* še pri M.V. Lomonosovu in drugih (Bezlaj 3, 314–315, M.S.), iz ruskih govorov pa sam. *stógna* ž ed., mn. *stógny*, v enakem pomenu (tj. 'ploščadč' in 'ulicy vъ gorodě') navaja V. Dalъ (prim. *na rasputija i stogny grada; velikij gradъ Petrovъ vъ edinu stognu uměstilsja*; Dalъ 4, 326, geslo *stógna*). Samoglasnik *o* govori o ppsl. glasovni obliki *stǫgna < psl. *stǫgna, prim. stcsl. *stǫgna*, leksem pa se tudi pomensko povsem ujema s stcsl.

Zahodnoslovanski makroareal

Odrazi psl. leksema *stǫgna so ohranjeni iz vseh zahodnoslovanskih jezikov, razen iz čeških in slovaških govorov. Najti jih je tudi v starejših lužsrb. slovarjih (prim. gluž. *sčehno*, arhaično tudi *sčahno* 'Hutung' (Pfuhl, Rězak); dluž. *sčohna* s ed. 'die Lehde, die Hutung; pustyrъ, pastbišče, vygon, lugá' (Muka)), polab. *stagnói* ž mn. 'der Viehtrieb (ledinsko ime)' v zapisih auf dem *Stagna*, *Staguer* (Rost) (Zierhoffer 8).

Poljsko gradivo

Najobsežnejše gradivo se je ohranilo v polj., K Zierhofferju pa gre zasluga, da je problematika polj. besedja za pojem 'steza' predstavljena v študiji, kjer se izčrpno upoštevajo staropoljski, narečni in toponomastični viri, slovanski slovarji, predmetna literatura. Ustreznice polj. *ścieżka* in etimološko sorodnih izrazov (npr. *stǫgna/*stǫgno) so podane v slovanskem kontekstu, sledi prikaz leksemov *stdza/*

¹⁴ F. Bezlaj v geslu *Stegovnik* 'pritok Tržiške Bistrice' zavrača povezavo z osnovo *stegъ* 'via', ki naj bi jo vsebovali sbh. *Pristeg*, *Stegovac* (Im.-Reg. II, 856 in 992), madž. *Peresteg* (Kniesza, AECO IV, 402), ker da v sln. osnova ni izpričana. (Bezlaj SVI 2, 219–220). Sicer pa so znana lastna imena (zemljepisna, hišna, priimki) z osnovo *Steg-*, npr. top. *Stegujek* 'zaselek' (KLS 2, 274, Nova Gora), *Stegujek* 'zaselek' (AS 130/B3, Sava); *Stegóvci* 'zaselek vasi Šmarje' KLS 1, 28, Šmarje, obč. Ajdovščina); *Stegovec* (Luka Pintar, LZ 1914, 565) itd.

śdza, *stegna/stegno*, *ściegna/ściegno*¹⁵, *stecka/steczka*, *ścieżka*, *steżka/chodnik* v zgodovini poljskega jezika, narečjih, toponomastiki, njihov pomenski razpon v poljščini (Zierhoffer 6–73). Zgodovinsko in narečno besedje, ki je povzeto po literarnih, listinskih idr. virih, po narečjeslovnih opisih, besedilnih zbirkah, slovnica, folkloristični, etnografski idr. literaturi, slovarjih (npr. S.B. Linde, J. Karłowicz – A. Kriński – W. Niedźwiedzki, S. Ramułt, J. Karłowicz, Z. Gloger), dopolnujem z gradivom iz sedmih poljskih govorov (OLA 4b, 100–101): *s'tegna* (t. 241/Wierzchucino, vojv. Gdańsk), *s'te'gna / s'tęgna* (t. 242/Wielka Wieś, vojv. Gdańsk), *s'te'gna* (t. 243/Brzeźno, woj. Gdańsk), *s'tegna* (t. 244/Mirachowo, vojv. Gdańsk), *stegna* (t. 245/Karsin, vojv. Bydgoszcz), *stegna* (t. 248/Drawsko, vojv. Poznań), *stegna / ściegna* (t. 266/Radziuski, vojv. Białystok).

Poljski leksem *stegna* ž ed. s pomenom 'steza', prim. pomorjansko *stegna -é* ž ed. (npr. *Stegnami réxli zônzeš, jak drogę 'ścieżkami rychlej zajdziesz, jak drogą*', Ramułt 203; *Stegné ...njabelo*«, Karłowicz 5, 231) je danes značilen za SZ Poljsko (tj. Kašubsko, Bori Tucholski, Kociewie, Krajna), a sega v tri velikopoljska okrožja (tj. czarnkowsko, chodziesko, wągrówiecko); razen na Kašubskem se povsod pojavlja skupaj s sinonimi. Primerjava sodobne razširjenosti leksema *stegna* z zgodovinsko ali/in toponomastično določljivo dokazuje, da se nekdanji areal (tj. Mazowsze, Łęczyckie, Kujawi, južna in osrednja Velikopoljska, deloma verjetno chełminska in dobrzynska dežela) krči (Zierhoffer 24–25, 39, 46).

Poljski leksem *stegno* s ed. (Karłowicz 5, 231; SJP 6, 413) danes pomeni 'ścieżka, droga, którą zwierzyzna zwykła chodzić i której stale się trzyma' (węgrowo okrožje) in 'szlak wydeptany w lesie przez zwierzęta' (augustowsko okrožje) ali/oz. 'ślad, trop, linja śladów; szlak wydeptany w lesie przez zwierzęta' (prim. *tylko trop zwierzęcy i stegna udeptane* (S. Twardowski))¹⁶; njegov zgodovinski areal se je ujemal z arealom sam. *stegna* ž ed. (Zierhoffer 24–25, 39, 46–47).

Poljski leksem *ściegna* ž ed. je danes značilen za malopoljske govore (Sieradzkie, Łęczyckie) ter za dve točki v južni in vzhodni Velikopoljski, nekoč pa je segal celo na njen osrednji in zahodni del.

Poljski leksem *ściegno* (pogosta raba v I mn. *ściegna*) je značilen za Malopoljsko (Sieradzkie, Łęczyckie), za dve točki v dobrzynski deželi in na Podlasiu; v nekaterih malopoljskih okrožjih njegovo nekdanjo prisotnost potrjuje toponimija. Zgodovinski areal se v precejšnji stopnji ujema z arealom različice *ściegna* (Zierhoffer 27, 42–43, 47–48). Pomenski razvoj pri leksemu *ściegna* pa je potekal od dveh stolj. pomenov (tj. 'ścieżka'; 'wygon') do štirih sodobnih pomenov: (tj. 'droga' – prim. celo *ścygna* 'większa droga'–; 'droga, którą się pędzi bydło, wygon'; 'ścierń, pastwisko, nieużytki, ugory, łąka mokra, mokradło'; 'rów przez łąkę, gdzie woda ścieka'). Podobno je tudi pomenski razvoj pri sam. *ściegno* potekal od stolj. pomena (tj. 'ślad, trop') do štirih današnjih (tj. 'ścieżka'; 'droga, którą się

¹⁵ V različicah *stęgno*, *stęgnisko* (S.B. Linde) je drugotna nazalizacija vezana na glasovno obliko *stegn-* (ne pa *ściegn-*).

¹⁶ Ta pomen najdemo v staropoljski ilustrirani enciklopediji (geslo *stegno* z različico *ściegno*) v pomenu 'ścieżka udeptana nie przez ludzi, tylko przez bydłeta, liczne ślady tropów zwierzęcych' (Gloger 277–278).

pedzi bydło, wygon'; 'szlak, wydeptany przez zwierzę'; 'pastwisko, nieużytki, łąka, mokradło') (Zierhoffer 48).

Poljske različice iz. ide. *stigh- se razlikujejo: po mehкости vzglasnega sklopa *śc-* oz. *st-* (prim. *ściegn-* oz. *stegn-*), po slovničnem spolu (tj. ženski spol oz. srednji spol), po slovničnem številu (tj. ednina oz. množina). Mehkostni razloček v vzglasnih soglasnikih je posledica dveh ppsl. izhodišč, tj. etimološkega *stǫg-na/*stǫg-no in neetimološkega *stǫg-na/*stǫg-no < *stǫg- (Rozwadowski 122), prim. stcsl. *stǫgna*. Na prehod *ь* > *ъ*¹⁷ je morda regresivno vplival trdi soglasniški sklop *gn*, čeprav bi neprednjejezični *g*¹⁸ moral preprečiti preglas. – Pomembno je, da polj. govori (skupaj s sln.) poznajo razločevanje po slovničnem spolu, tj. obliki *stǫgna ž ed. (tj. *ściegna* oz. *stegna*) in *stǫgno s ed. (tj. *stegno* oz. *ściegno*). Za razliko od slovenskih samomnožinskih oblik (in le omembi edninske *stagna* ž sp.) se polj. različici obeh slovničnih spolov razmeroma prosto uporabljata v ednini (tj. *ściegna* oz. *stegna*, *stegno* oz. *ściegno*) in množini (tj. *ściegny* oz. *stegny*, *stegna* oz. *ściegna*). Povsod drugod (tj. hrv., stcsl., bolg., rus.) pa se pojavlja izključno leksem ženskega spola.

Poljske različice se razlikujejo tudi po pomenski strukturiranosti (tj. po številu, vrsti pomenov) kot rezultatom pomenskega razvoja. Najmanjši pomenski razpon izkazuje *stegno* (1) in *stegna* (2), največjega pa *ściegno* in *ściegna* (4). Domnevno prvotni besed pomen 'szlak wydeptany przez zwierzęta'¹⁹ se pojavlja v edninskih oblikah *stegno* (kot edini pomen) in *ściegno* (kot tretji pomen), pomen 'gonje' se pojavlja v *ściegna* in *ściegno*, pomen 'steza' se pojavlja v *stegna* in *ściegno*, pomen 'cesta' (tudi 'velika cesta') samo v *ściegna*, drugi sekundarni pomeni pa v različicah *ściegna*, *stegna* in *ściegno*²⁰.

Sklepi

1. Najbogatejše gradivo o psl. *stǫgna, *stǫgno, ki omogoča vpogled v oblikovni in pomenski razvoj, je doslej objavljeno v polj. in sln. in je nepogrešljivo za študij jezikoslovne problematike teh besed. Skupno vsem slovanskim jezikom

¹⁷ Prednji samoglasniki levo od trdih prednjejezičnikov poznajo razvoj *e* > 'o, *ě* > 'a, *ь* > 'ǔ.

¹⁸ Za dvoje odraze pred desnim sklopom podobne strukture, ki ga uvajata ustničnik ali/oz. mehkonobnik, prim. stpolj./nareč. *ščkło, źdźbło* (< *ščbło) < *stǫkło, *stǫbło oz. stpolj. *skło, zdbło* (< *stbło*) < *stǫkło, *stǫbło.

¹⁹ Prastare steze so naredile (divje) gozdne živali (prim. sln. *sled* (npr. zajčji, lisičji), *stopinja*; polj. *ślad, trop*; (SSKJ 1244, gesli *ślęd* in *slęd*)) sledijo poti, po katerih so gonili govedo, drobnico na pašo (sln. *gonje, tiri, stagne*; polj. *wygon*, češ. *hony*), nato so ulice in ceste, ki jih uporablja človek za druge dejavnosti. Podobno se uporablja polj. *ścieżka* z manjš. *ścieżeczka* v sintagmah: *świnia ścieżka* in *ścieżka* v pomenu 'ślad zająca dobrze oznaczony' (Karłowicz 5, 340–341).

²⁰ V polj. *stegna/ścieżka* so se pomeni 'pasture', 'bog, marsh', 'virgin soil' pojavili šele po asociativnem stiku iz pomena 'small road, path' < 'trace, track', 'run made by animals', 'track for running' (Konnova 326).

je, da so kot apelativi imeli izrazito narečni značaj in da se umikajo iz aktivnega besednjaka.

2. Različici *stǫgna ž sp. in *stǫgno s sp. nista prostorsko, pomensko in naglasno (sln.) strogo razmejeni.

3. Narava razmerja (tj. besedotvorna, oblikoslovna) med psl. različicama *stǫgna ž sp. in *stǫgno s. sp. s stališča notranje in zunanje rekonstrukcije še ni zadostno osvetljena. Različica *stǫgna ž sp. bi lahko nastala tudi sekundarno s singularizacijo prvotno množinskih oblik s sp., obratna razvojna smer je malo verjetna. Tako razvojno možnost bi podpiral naglas v rus. stǫgna ž ed. (tudi bolg. stǫgda ž ed.) in sln. stǫgna s mn. oz. stǫgne ž mn. < s mn. *stǫgna a.p. b, ki ga od leksema ž ed. *stǫgnǎ a.p. b ne bi pričakovali.

4. Iz slovanskega gradiva lahko ugotovimo, da sta stcsl., hrv.-čak., rus. pomen 'ulica' v edninski obliki *stǫgna (prv. najbrž *'pot do naselja in skozenj') in stcsl., rus. pomen 'trg' v množinski obliki *stǫgny (prv. najbrž *'razširjeni del ulice') lahko pomensko prenesena na objekte v urbaniziranem okolju, podobno kot so polj. pomeni (prim. op. 21) preneseni na objekte v ruralnem okolju (npr. pašnik; loka; jarek, po katerem odteka voda; nedostopni kraji ipd.). Sicer pa pomenske motivacije za besedje tega pojmovnega polja najdemo v podpoglavjih 10.71 Road, 10.72 Path, 10.73 Street (Buck 717–719, 719–720, 720–721)²¹, a pa med slovanskim gradivom pogrešamo tip *stǫgna, ki ga med leksemi za 'die Landstraße' omenja O. Schrader (RL 494, geslo Straße)²².

Viri in literatura

Badjura – Rudolf Badjura, *Ljudska geografija*, Terensko izrazoslovje, Ljubljana 1953.

Bezlaj – France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika* 3, Ljubljana 1976–2005.

Buck – Carl Darling Buck, *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, Chicago – Illinois 1949.

Čop 1983 – Dušan Čop, *Imenoslovje gornjesavskih dolin*, Disertacija, Ljubljana 1983.

Dalʹ – VI. Dalʹ, *Tolkovyj slovarʹ živago velikoruskago jazyka* 1–4, Moskva 1980.

Datoteka LI 2003 – Digitalna datoteka ledinskih imen Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja, Hrani Etimološko-onomastična sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Na tem mestu se zahvaljujem za dostop do digitalne datoteke.

Gloger – Zygmunt Gloger, *Encyklopedja staropolska ilustrowana* 4, Warszawa 1903.

²¹ Podani so psl. leksemi *pǫtb, *cěsta, *dorga; *stǫza, rus. tropa; stcsl. raspǫtije, *ulica.

²² Podani so še leksemi: *dorga, *cěsta, rus.-ukr. šljaxъ, rus. traktъ, *ulica.

- Jarc** – Tine Jarc, *Ledinska imena pod Stolom, Begunjščico in Dobrčo*, [v:] *Starodavne poti pod Karavankami*, Bled, Radovljica, Žirovnica 2004.
- Jagić** – Vatroslav Jagić, Studien über das altslovenisch-glagolitische Zographos-Evangelium, *Archiv für slavische Philologie* I. Berlin 1876, str. 1–55.
- Karłowicz** – Jan Karłowicz, *Słownik gwar polskich* 6, Kraków 1900–1911.
- Konnova** – Vera Konnova, Polish Dialect Atlases as a Source for the Study of Lexico-Semantic Change, *The Slavonic and east European Review*, Vol. 56, Num. 3, July 1978, 321–328.
- Miklošič** – Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen II.*, Manuelneudruck der Erstausgabe von 1875, Heidelberg 1926.
- Miklošič LP** – Franz Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vin-dobonae 1862–1865.
- Miklošič EW** – Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien 1886.
- Mladenov** – Stefan Mladenov, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bŭlgarskija knižoven ezik*, Sofija 1941.
- Moguš** – Milan Moguš, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Zagreb 1993. – (Biblioteka posebna izdanja / Globus).
- OLA 4b** – Vera Smole, Angelina Pančevska, F 722 *st/b/za – *st/b/ga, Karta no. 38. [V:] Jenč, Helmut (ur.), Basara, Jan (ur.), Siatkowski, Janusz (ur.), Kenda-Jež, Karmen (ur.), Logar, Tine (ur.), Smole, Vera (ur.) [etc.]: *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas*, Serija fonetiko-grammatičeskaja, Vypusk 4b. Refleksy *ʒ, *b. Vtoričnye glasnye, Beograd – Skopje 2003, Meždunarodnyj komitet slavistov [1988]–<2003>, 2003, zv. 4b, str. 100–101.
- Pedersen 1905** – Holger Pedersen, Die nasalpräsentia und der slavische akzent, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der Indogermanischen Sprachen*, Begründet von A. Kuhn. Herausgegeben von E. Kuhn und W. Schulze, Band 38, Neue Folge Band 108. Gutersloch 1905, 296–421.
- Pleteršnik** – Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar 2* [Uredila Metka Furlan], Ljubljana 2006.
- Ramovš 1924** – Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika II*. Konzonantizem. Ljubljana 1924.
- Ramovš 1997** – Fran Ramovš, Slovenski o iz ʒ in b, posebe še dial. *donəs* za *dŭnʒsʌ*. *Zbrano delo*, Druga knjiga: Razprave in članki, SAZU, Dela 23/II, Ljubljana 1997.
- Ramułt** – Stefan Ramułt, *Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego*, W Krakowie, Wydawnictwo Akademii Umiejętności 1893.
- RL** – O. Schrader, *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde II*, Herausgegeben von A. Nehring, Berlin–Leipzig 1929.
- Rozwadowski** – Jan Rozwadowski, *Historyczna fonetyka czyli głosownia*, Kraków 1923.
- SJP** – Jan Karłowicz, Adam Kriński, Władysław Niedźwiedzki, *Słownik języka polskiego VI*, Wydanie fotooffsetowe, Warszawa 1952.
- SJS** – *Slovník jazyka staroslověnského*, Zv. 38 (*slěpʒ – stydostʒ*), Československá Akademie Věd. Ústav pro jazyk český, Praha 1985.

- Skok** – Petar Skok, *Etimologijski riječnik hrvatskoga ili srbskoga jezika 3*. Zagreb 1973.
- SPsł** – *Słownik prasłowiański I*. Polska Akademia Nauk, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1974.
- Šimunović 1972** – Petar Šimunović, *Toponimija otoka Brača*, Supetar 1972.
- Šimunović 2006** – Petar Šimunović, *Rječnik bračkih čakavskih govora*, Supetar, Brevijar 2006.
- Tuma** – Henrik Tuma, *Imenoslovje Julijskih Alp*, Ljubljana 1929.
- Vaillant** – André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, Tome IV: La formation des noms, Paris 1974.
- Vasmer** – Maks Fasmer, *Ètimologičeskij slovar' russkogo jazyka 3*. Moskva 1971.
- Vondrák 1906** – Vaclav Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik I*, Göttingen 1906.
- Zaliznjak** – Andrej A. Zaliznjak, *Ot praslavjanskoj akcentuacii k russkoj*, Akademiya Nauk SSSR, Moskva 1985.
- Zierhofer** – Karol Zierhofer, *Ścieżka i jej synonimy w gwarach i historii języka polskiego na tle ogólnosłowiańskim*, Polska Akademia Nauk, Monografie polskich cech gwarowych 3. Wrocław 1959.

Reflexes of Proto Slavic **stǫgna* in Slovenian Dialects Summary

This article provides a detailed analysis of the original Proto Slavic accentual and morphological features of the Proto Slavic lexeme *stǫgna that resulted in the formation of two phonological and morphological reflexes in Slovenian (i.e., stǫgn- and stǫgn-). Franc Miklošič's Etymologisches Wörterbuch der Slavischen Sprachen (Etymological Dictionary of the Slavic Languages, 1886) properly identified the base of this lexeme and also explained its word formational structure (i.e., suffixation). The spatial distribution of the reflexes of this lexeme in Slovenian dialects and other Slavic languages is presented based on the data available.

Alenka Šivic-Dular
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva c. 2, 1000 Ljubljana
asd@guest.arnes.si